

Регионалната иновационна система на Югозападния регион за планиране

(анализ в рамките на подготовката на Регионална иновационна стратегия)

РЕЗЮМЕ

Югозападният район за планиране (ЮЗРП) включва в състава си пет области, една от която е столицата на страната. Като метрополен район, исторически той концентрира повечето национални социално-икономически ресурси.

По отношение на организациите–доставчици на иновации ЮЗР е водещ сред регионите в страната. В него работят $\frac{3}{4}$ от персонала, зает в научно-изследователска и развойна дейност (НИРД), реализират се почти $\frac{9}{10}$ от разходите за НИРД в страната, като в ЮЗР те са 1,06% от БВП, докато за страната са едва 0,5%. В района са концентрирани повечето иновативни фирми в страната, висшите училища, почти всички институти на Българската академия на науките (БАН), Националният център за аграрни науки, националните ръководства на основните посреднически организации. При подобно съсредоточаване на човешки, финансови и институционални ресурси е естествено повечето резултати от НИРД като публикации и патенти да се получават в този район. Важно е да се отбележи, че в рамките на района съществува силно изразена диспропорционалност в иновационния потенциал между София и останалите области.

ЮЗРП до голяма степен определя иновационния облик на цялата страна. В последния доклад на ЕС за регионалната иновативност¹ България попада в клъстера на страните със сравнително високи показатели в т.нар. *иновационни двигатели*, но сравнително слаби по отношение на *дифузията* на иновациите и *интелектуалната собственост*. Това са всъщност характеристики и на ЮЗРП.

Според данни от Евростат ЮЗРП има по-висока концентрация на човешки и финансови ресурси, свързани с производството на знания и иновации в сравнение с метрополните региони на страни, които са имали сходна историческа съдба. Сравнителният анализ показва, че ситуацията в България е близка до тази в Гърция: много висока концентрация на ресурси в метрополния регион и тенденция за

---

¹ Hollanders H., 2006 European Regional Innovation Scoreboard (2006 RIS), November 15, 2006 (revised January 4, 2007),

формиране на втори подобен регион, силно отличаващ се от останалите. Анализът на факторите за иновационно развитие показва по-голяма близост на ЮЗРП с Атика (областта около Атина), отколкото с Букурещ.

До подобни изводи води и анализът на клъстеризацията на регионите от ЕС по условията за иновиране и изграждане на икономика, основана на знанието². Характеристиките на Атина до голяма степен са валидни и за София, но двата региона не са в един и същ клъстер – районът на гръцката столица е характеризирани като *център на научни и бизнес услуги*, докато този на българската попада в *застаряващата академия*. Разпределянето на ЮЗРП в друг клъстер произтича от начина, по-който са определени районите в България - ако София беше обособена в самостоятелен регион, тя щеше да попадне в същия клъстер както Атина.

1. Готовност и нагласи на бизнеса в ЮЗР за осъществяване на иновационна дейност

В условията, в които работят българските предприятия, е установена практика иновационна дейност да се осъществява по-скоро под натиск от външни сили и в по-малка степен в резултат на вътрешно разбиране за ползите от обновяването. Бизнесът не е готов да осъществява иновационна дейност. Установените управленски практики показват, че повече от половината от изследваните фирми не разработват планови документи или планират оперативната си дейност с хоризонт до една година. Иновационният процес с присъщите му високи риск, време- и ресурсоемкост изисква по-дългосрочна визия при осъществяване на фирмената дейност. Липсата на стратегическа ориентация стои в основата и на перманентното сравнително изоставане на българските предприятия при внедряването на международни стандарти и добри практики.

Ролята на информационните и комуникационните технологии да осигуряват информационно иновационния процес, да стимулират участието в технологичен трансфер и да формират платформа за дифузия на нови технологични решения остава непозната за голяма част от представителите на бизнеса. Използването на разполагаемата компютърна техника (при 12% от фирмите такава липсва) е много под

---

² Strategic Evaluation on Innovation and the knowledge based economy in relation to the Structural and Cohesion Funds, for the programming period 2007-2013, Synthesis Report to The European Commission, Directorate-General Regional Policy Evaluation and Additionality, 23 October 2006.

нейния потенциал. Единици са случаите, в които реално се използват предимствата на електронната търговия и електронния подпис.

Пряко отражение на липсата на достатъчна готовност за иновиране е Индексът на иновативност³ на фирмите от региона - 11.8. Действително, това равнище превишава получения резултат за страната (10.2), но е далеч под иновационната активност на бизнеса в останалите страни членки на ЕС по отношение както на интензитета на обновяване, така и на степента на радикалност на въвежданите промени. Предпочитана насока за осъществяване на иновационна дейност е продуктовото усъвършенстване, резултат обикновено от адаптирането на закупено отвън технологично знание. Процесните иновации са рядко явление.

Причина за ниската иновационна активност на фирмите може да се търси в техния пазарен и функционален профил. По-голямата част от стопанските субекти са представители на малкия и среден бизнес, оперират предимно на ограничени регионални пазари и функционират в рамките на нискотехнологични отрасли и дейности.

2. Осигуреност и степен на използване на ресурсите за иновационна дейност в предприятията в ЮЗРП

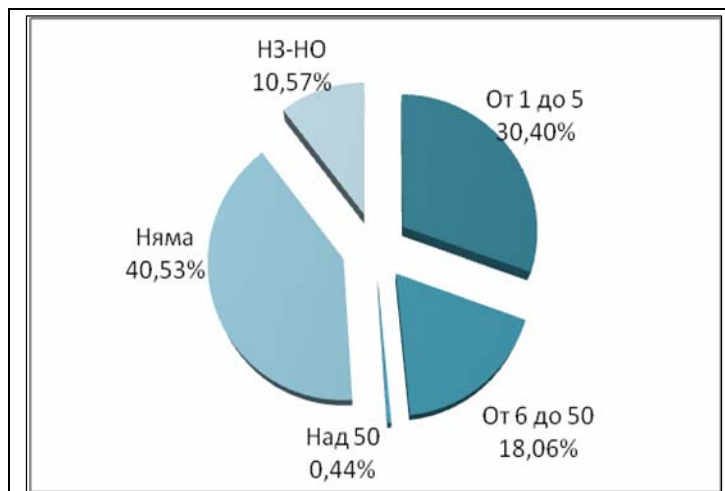
Съществен елемент на иновационния фирмен потенциал са човешките ресурси и придобитите от тях квалификация, опит и умения. Едва 9% от фирмите в ЮЗР обаче изразяват разбиране относно връзката между качествата на персонала и нивото на иновационна активност – фактор, влияещ и върху въздържането от инвестиране в обучение и повишаване на квалификацията.

Оценката на представителите на бизнес средите относно възможността за наемане на персонал с точната квалификация и умения потвърждават констатациите от проведени през последните години изследвания и са доказателство за задълбочаване на проблемите на пазара на труда - дисбаланс между търсене и предлагане, липса на адекватни системи за подготовка и наемане на персонал, провеждане на неподходяща стимулираща политика от страна на държавата, която не отчита изискванията на работодателите.

---

³ За повече подробности виж *Иновации.бг 2007*, Фондация „Приложни изследвания и комуникации”, 2006

Разпределение на фирмите от ЮЗРП според броя на персонала, зает с научноизследователска и развойна дейност

Източник: Витоша Рисърч, Фондация „Приложни изследвания и комуникация”, 2006

Адекватна количествена и качествена характеристика на възможностите на ангажирания персонал за иновативно решаване на възникнали проблеми може да се направи с помощта на показателите за **броя на заетите с висше и мениджърско образование** и иницираното от фирмите участие във форми на обучение през целия живот. Както показват резултатите от изследването на Витоша Рисърч, близо 40 % от фирмите в ЮЗР не разполагат със специалисти с висше образование. По отношение на заетите със степен МВА⁴ образование този дял е почти 64 %.

Ако се разгледа Югозападния район за планиране, образователната структура на населението се характеризира с висок относителен дял на хората с висше образование (29,5 % от населението), в сравнение например със Северозападния район (16,5 %). Останалите райони се характеризират с над 17 % висшисти, което е значително под средното за страната⁵.

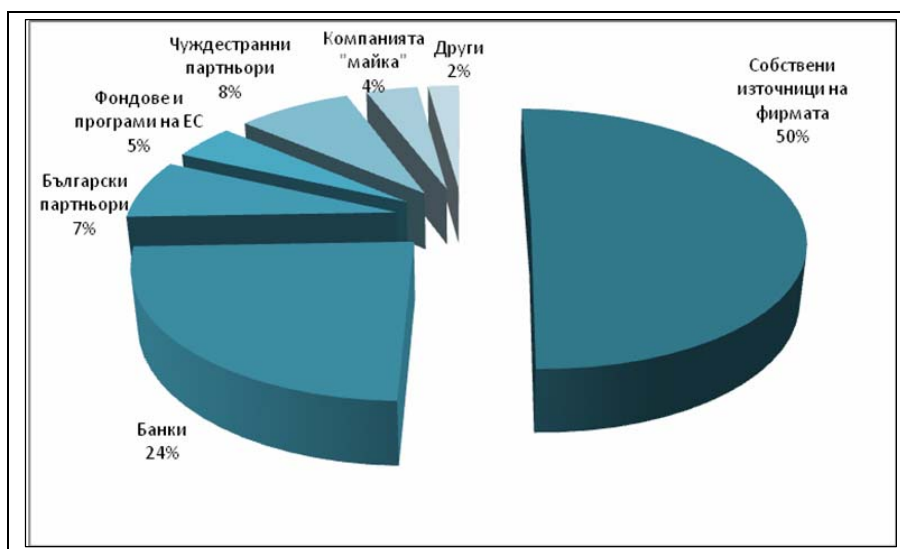
Използваните източници за осигуряване на необходимите финансови средства за иновации като цяло отразяват общата иновационна култура на предприятията (липса на обвързаност, разчитане предимно на собствени сили) и условията на средата за

⁴ Магистър по бизнес администрация

⁵ Национална стратегия за регионално развитие на Република България за периода 2005 - 2015 г. (обн. ДВ. бр.42 от 17 май 2005 г.)

стимулиране създаването и внедряването на ново технологично знание (неподходяща политика за финансиране и кредитиране, която не отчита състоянието и възможностите на бизнеса). Фирмите разчитат предимно на собствени средства и банкови кредити, като почти напълно пренебрегват възможностите за участие в национални и международни програми. Рисковото финансиране остава непозната практика за бизнеса от региона.

Разпределение на фирмите според източника за финансиране на научноизследователската и развойна дейност (%)

Източник: Витоша Рисърч, Фондация „Приложни изследвания и комуникация”, 2006

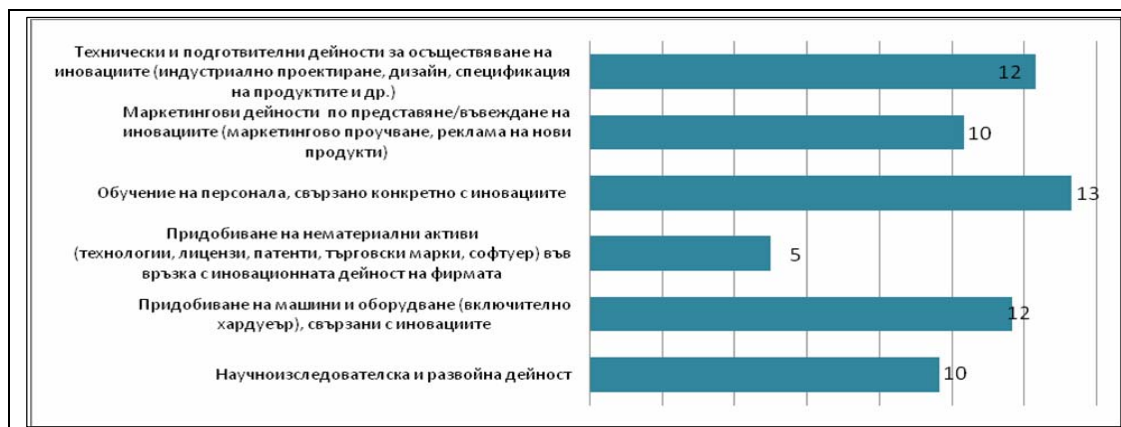
Негативният ефект от недостига на финансов ресурс и квалифициран персонал се засилва от неумението на предприятията от ЮЗР да се търсят и съчетават подходящи източници за финансиране, въздържането от инвестиране в продължаващо обучение, неизползването на пълните възможности на съвременните информационни и комуникационни технологии.

Закономерен резултат от ниската иновационна активност на бизнеса и слабото взаимодействие със създателите на ново знание е изключително ограниченият брой обекти на индустриалната собственост, притежание на фирмите от региона. Между 1 и 2% е делът на предприятията, подали заявка или получили регистрация за защита на създадено от тях ново знание. При подобно състояние на фирмената интелектуална собственост трудно може да се говори за наличието на технологични иновации. На

практика изследователският сектор (науката) не изпълнява функциите си на фактор за обновяване и развитие на регионалната икономика в ЮЗР.

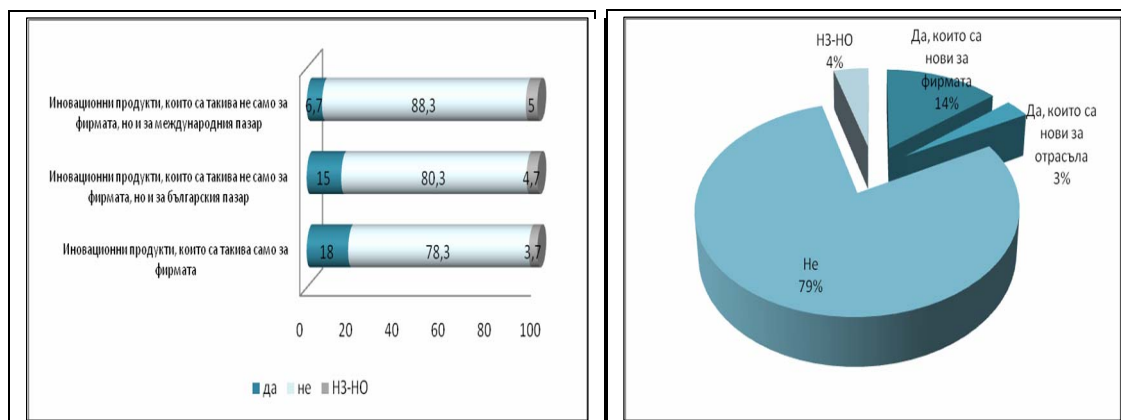
Участието на бизнеса във форми на технологичен трансфер се изчерпва предимно със закупуването на технологии и ноу-хау с ниско равнище на новост (образци и модели, техническа документация), които лесно могат да бъдат адаптирани към производствената практика на получателя. В повечето случаи сключените договори са в рамките на страната, което е показателно за наличието на обмен и разпространение на нови за вътрешния пазар технологии, които са без потенциал за създаване на конкурентни предимства в международен аспект.

Съдържание на иновационната дейност на фирмите от ЮЗРП (%)

Източник: Витоша Рисърч, Фондация „Приложни изследвания и комуникация“, 2006

Продуктови и процесни иновации във фирмите от ЮЗРП (%)

Източник: Витоша Рисърч, Фондация „Приложни изследвания и комуникация“, 2006

3. Структурни особености на иновационната система на ЮЗР

Динамичните организационни структури и междудисциплинарните връзки, характерни за иновационните икономики, все още не са навлезли широко в практиката на научните организации на ЮЗР. Рядкост е създаването на временни проблемни звена, които да подлежат на периодична самооценка и одит.

В настоящата икономическа ситуация не се наблюдава търсене на нови знания, включително и от навлизащите в страната чужди инвеститори. Поради това на практика липсва „изтегляне“ на знания от страна на пазара. От друга страна не се наблюдава положително развитие и по отношение на „натиск“ за предлагане на знание на пазара от страна на производителите му.

Факторите, които мотивират фирмите да осъществяват иновационна дейност, в основната си част се обединяват около необходимостта от продуктова диверсификация и повишаване качеството на произвежданите изделия, както и търсене на възможности за разширяване на пазарния дял.

Цели на осъществяваните иновационни проекти

Източник: Витоша Рисърч, Фондация „Приложни изследвания и комуникация“, 2006

Слаба е ролята на предприятията за производството на нови знания. Фирмената наука е ограничена в своите ресурси и функции.

В структурата на иновационната системана ЮЗРП мрежата на посредниците за технологичен трансфер е неразвита, макар и да е най-напредналата за страната. Както показват проведените емпирични изследвания, механизмът „спин-оф“ за създаване на предприятия от научни организации е почти неизползван както в страната, така и в ЮЗРП. Проведените дълбочинни интервюта сочат, че в региона е разпространена по-скоро практиката на „латентен спин-оф“ или на „сива икономика на знанието“, изразяващи се в участие на изследователи от публични организации пряко или по семеен път в частни фирми с аналогична сфера на дейност.

Ориентация на доставчиците на знания в ЮЗР към националните и регионални пазари е много по-слаба в сравнение с ориентацията им към международните програми и проекти. Тази ориентация се дължи преди всичко на ресурсни и, донякъде, на престижни и кариерни фактори, както и на системата за оценка на индивидуалните и институционалните научни резултати.

4. Взаимодействие между звената на регионалната иновационна система на ЮЗР

Като цяло в ЮЗР липсват стабилни и устойчиви връзки по веригата „науча и изследвания – бизнес - пазар“. Ниската популателна способност и възискателност на крайните потребители в България, включително по отношение възприемането на нови и усъвършенствани продукти, както и липсата на култура на потребление изключват един от основните мотиви за осъществяване на иновационна дейност – потребителското търсене. Като се добави липсата на достатъчен иновационен потенциал във фирмите, те на свой ред губят възможността си да стимулират творческата активност и създаването на ново знание.

Дял на фирмите, оценили съответното партньорство като най-значимо при осъществяване на съвместни иновационни проекти

Източник: Витоша Рисърч, Фондация „Приложни изследвания и комуникация”, 2006

Резултатите от анализа показват сериозно недооценяване на възможностите, предоставяни от взаимодействието между звената на иновационната система. В ЮЗРП се наблюдава концентрация от изследователски, университетски и посреднически организации, които, макар да не са равномерно разпределени на територията на региона, притежават сериозен потенциал за осигуряване на информационните и технологичните потребности на бизнеса. Въпреки това, взаимодействието се осъществява предимно по отрасловата верига на стойността (доставчици-производители-клиенти), няма системен характер и рядко е свързано с осъществяването на съвместна изследователска и иновационна дейност.

Получените мнения от фокус групите показват, че производителите познават съвременните тенденции в развитието на продуктите и технологиите в съответната област. Изискванията по отношение на технологичното знание, което им се предоставя, обаче, са то да бъде добре позиционирано спрямо конкретните ползватели и техните потребности и да бъде достъпно за внедряване (както от гледна точка на вида и степента на готовност, в която се предлага на пазара, така и по отношение на неговата цена). Най-добрият начин за преодоляване на подобни противоречия в рамките на релацията „предлагане-търсене” на технологично знание е разширяване на формите и задълбочаване на контактите между двете страни – научноизследователските и университетските звена, от една страна, и бизнесът, от друга.

В ЮЗРП съществуват естествени условия за създаване на клъстерни формирания, като в някои традиционни за региона отрасли такива вече се зараждат. Натрупаният от тях положителен опит, реализираната в някои случаи клъстерна добавена стойност, както и широката подкрепа от страна на регионалните власти и посредническите организации, дава основание да се очаква процесите на клъстеризиране да се задълбочат като включат нови партньори и намерят по-широко разпространение чрез навлизането си в нови отрасли и дейности.

4. Стратегии за развитие на иновационната система на ЮЗРП

В рамките на ЮЗР има отделни опити за разработка на стратегическа рамка на отделни крупни институции (БАН, ЮЗУ). Но като цяло те не се основават нито на някаква национална или регионална стратегия, нито на специализирани прогнозни и аналитични методи, необходими за пълноценното изграждане на стратегии. Това показва, че активността на националните и регионални власти за правенето на прогнози и формулирането на приоритети е изключително слаба. Приоритетите до голяма степен се определят извън страната и имат повече общоевропейски, отколкото национално-специфичен характер. Все още предстои да бъдат намерени и формулирани национални и регионални иновационни преиоритети и политики. Системата на производство и внедряване на знания се нуждае от по-диференцирана и адаптирана към ситуацията в региона система за оценка на ефективността. Регионалните иновационни стратегии могат да се използват като европейски инструмент за формиране и провеждане на регионална иновационна и политика, базирана на местните нужди, но използваща по ефективен начин европейските ресурси и глобалните възможности.